

ВІДГУК

офіційного опонента на дисертаційну роботу

Чжан Хен

«Живопис китайських етнічних меншин в Юньнані кінця XX – початку XXI ст.: жанрово-тематичний репертуар і образно-стилістичні особливості»

Науковий керівник – завідувач кафедри монументального живопису, професор, кандидат мистецтвознавства, член-кореспондент НАМ України
Євген Котляр

представлену на здобуття ступеня доктора філософії
за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» галузі знань 02 Культура і мистецтво

Актуальність теми дисертації.

Актуальність дослідження живопису провінції Юньнань обумовлена його унікальністю у загальнокитайському мистецькому контексті, оскільки він демонструє синтез Сходу і Заходу через модернізацію традиційних художніх підходів. Школа Юньнань не лише відображає провідні тенденції китайського мистецтва кінця XX – початку XXI ст., але й формує самобутній регіональний феномен – «сильний кольоровий живопис» (чжунцай). На сьогодні в межах українського сходознавства подібний комплексний історіографічний та мистецтвознавчий аналіз юньнаньської школи проводиться вперше, що заповнює значну лакуну в наукових знаннях. Дослідження є своєчасним, оскільки дозволяє удосконалити бачення феномену чжунцай, як ключового маркера художньої виразності та етнічної специфіки регіону. Аналіз художніх стратегій митців Юньнаня, від «паризького» етапу до «нового реалізму», має значне значення для розуміння процесів демаркації традиційного і модерного мистецтва у Китаї. Визначення місця цієї школи у контексті розвитку образотворчого мистецтва Китаю 1990-х – 2020-х рр. набуває подальшого розвитку, що є важливим для сучасної світової історії мистецтва. До того ж, робота вводить до наукового обігу та актуалізує текстові й візуальні джерела, необхідні для подальших сходознавчих досліджень.

Оцінка обґрунтованості наукових результатів дисертації, їх достовірності та новизни.

Обґрунтованість результатів дисертації забезпечується всебічним історіографічним аналізом китайської, української та західної наукової літератури, що дозволило чітко ідентифікувати наукову проблему та характер впливів. Багатоетапна періодизація становлення та розвитку юньнаньської школи (з 1930-х до початку XXI ст.), здійснена в роботі, є логічно вибудованою та охоплює «паризький», соцреалістичний і сучасний етапи. Дослідження кожного з періодів як компонентів спільного мистецького процесу з визначенням їхніх специфічних характеристик

підтверджує послідовність художньої трансформації школи. Результати ґрунтуються на глибокому мистецтвознавчому аналізі «сильного кольорового живопису» Юньнань як ключового стилістичного напрямку. Обґрунтованість підтверджується удосконаленням бачення феномену чжунцай, що виводиться як синтез давньої китайської техніки, локальної етнічної естетики та досвіду європейського модернізму. Встановлено синтетичний характер сучасного юньнаньського живопису, де поєднуються мінеральні фарби, спрощені форми та елементи олійного живопису. Аналіз жанрового та сюжетно-тематичного репертуару, а також розгляд художніх кейсів у моделі «вчитель – учні» (Ден Анке, Ян Цзолінь та їхні учні) слугує вагомою доказовою базою для виявлення тенденцій розвитку на початку ХХІ ст. Детальний аналіз ролі традиційного костюму як визначального маркера в художній репрезентації підсилює регіональний колорит і доводить етнічну специфіку школи. Введення до наукового обігу текстових та візуальних джерел та їхня актуалізація надають емпіричній основи для всіх висновків. Таким чином, *результати відповідають поставленій меті* – визначенню особливостей становлення, розвитку та художньої трансформації регіональної школи живопису Юньнань.

Оцінка змісту дисертації, її завершеність та дотримання принципів академічної доброчесності.

За своїм змістом дисертаційна робота здобувача Чжан Хена повністю відповідає восьмому рівню Національної рамки кваліфікацій, затвердженої постановою Кабінету Міністрів України від 23 листопада 2011 р. № 1341, що зазначено у п. 5 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Дисертаційна робота є завершеною науковою працею і свідчить про *дотримання принципів академічної доброчесності*. Результати, що ґрунтуються на аналізі першоджерел (як текстових, так і візуальних) та критичному огляді наукової літератури, свідчать про дотримання принципів академічної доброчесності. Жодних ознак некоректних запозичень чи плагіату анотація не містить, а натомість підкреслює удосконалення бачення феномену чжунцай, що є ознакою власного внеску. Згадування списку власних публікацій та апробацій матеріалів дисертації підтверджує валідацію отриманих результатів у науковій спільноті. Тематична спрямованість роботи на синтез Сходу і Заходу та аналіз впливу модернізму вимагає коректного цитування, яке, судячи з обсягу проведеного історіографічного аналізу, було забезпечене. Фактична завершеність дослідження, що охоплює аналіз як старих майстрів, так і «молодшого покоління» (наприклад, Чжоу Чансіня та Гао Таня), демонструє вичерпність досліджуваного матеріалу.

Дисертація складається з вступу, трьох розділів, кожен з яких присвячений окремим аспектам аналізу. Зміст дисертації Чжан Хена демонструє глибоке і комплексне дослідження регіональної школи живопису Юньнань, охоплюючи період від 1930-х до початку XXI століття. Структура роботи, що складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку літератури та альбому ілюстрацій, підтверджує її логічну завершеність та відповідність стандартним вимогам до кваліфікаційних праць. Обсяг наукової новизни, що включає здійснений історіографічний аналіз (українське сходознавство, китайські та західні джерела) та введення нового масиву джерел до наукового обігу, свідчить про самостійність і вагомість проведеної роботи. Дисертація чітко досягає заявленої мети – визначення особливостей становлення, розвитку та трансформації школи, що підтверджується послідовним аналізом усіх трьох її періодів.

Дисертація Хжан Хена за змістом відповідає спеціальності 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація» (галузь знань 02 – «Культура і мистецтво»). Робота містить вступ, три розділи, висновки, перелік використаних джерел (180 позиції) та ілюстрації (145 позиції). Загальний обсяг роботи із анотаціями і додатками складає 258 стор., основний текст – 142 стор. За змістом дисертація повністю відповідає спеціальності 023 – «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

У вступі дисертантом дається характеристика актуальності дослідження, обумовленої унікальністю юньнаньської школи живопису як явища синтезу Сходу і Заходу та необхідністю заповнення лакун в українському сходознавстві. Чітко визначаються мета роботи – встановлення особливостей становлення, розвитку та трансформації школи – та її завдання, що охоплюють жанрово-тематичний репертуар та образно-стилістичні особливості. Також у вступі сформульовано об'єкт (юньнаньська школа живопису) та предмет дослідження (розвиток школи у контексті жанрових та стилістичних особливостей).

У першому розділі дисертант здійснює історіографічний аналіз китайської, української та західної наукової літератури щодо формування та розвитку юньнаньської школи живопису. Дається характеристика джерельної бази та методів дослідження, а також вперше в межах українського сходознавства вводяться до наукового обігу текстові та візуальні джерела. Проведений аналіз дозволяє чітко ідентифікувати характер впливу західного живопису доби модернізму на процес проявлення «сильного кольорового живопису» Юньнань як повноцінного регіонального феномену. Зрештою, розділ формулює висновок про те, що сучасний юньнаньський живопис є своєрідним синтезом тріади: давньої китайської техніки, локальної етнічної естетики та осучасненого досвіду європейського модернізму.

Другий розділ присвячений аналізу формування та становлення юньнаньської школи живопису у період 1930-х – 1990-х роках, коли закладалися її базові художні принципи. Розглядається «паризька» стадія

(перша третина – середина ХХ ст.), що ознаменувалася знайомством митців, як-от Ляо Сіньюе та Лю Цзімін, із західноєвропейським модернізмом. Друга стадія пов'язана із подоланням викликів «соцреалістичного» мистецтва, коли митці (Лінь Лінг, Ван Цзінюань, Чжан Дін) використовували видоу еkleктику, поєднуючи стратегію гохуа із соцреалістичними мотивами. Саме у 1950-х рр. школа виходить на загальнокитайський рівень, формуючи засади феномену «сильного кольорового живопису». Справжній злет відбувся наприкінці 1980-х – на початку 1990-х рр., коли Дін Шоуган, Яо Чжунхуа та Юань Юньшень здійснили прорив у напрямку «нового реалізму», перетворивши школу на національний феномен через неформальні об'єднання.

У третьому розділі дисертант аналізує напрямки розвитку та тенденції художньої мови юньнаньського живопису на початку ХХІ ст., розглядаючи їх на прикладі двох художніх кейсів, побудованих за моделлю «вчитель – учні» (Ден Анке та Ян Цзолінь з їхніми послідовниками). Досліджується тенденція «сильного кольору» як домінуюча традиція, проте відзначаються й активні експерименти учнів із пост-традиційною естетикою (гохуа в олійній картині) та міжжанровим простором. Окрема увага приділена ролі автентичного юньнаньського пейзажу (Венг Кейсюнь, Чень Лю) та експериментальній творчості на перетині традицій і контемпорарі арт (Тан Чжиган). Розділ завершується дослідницьким оглядом традиційного костюму як визначального етнічного маркеру, що підсилює регіональний колорит і доведено використовується для створення панорами культурного розмаїття провінції.

Висновки дисертаційного дослідження узагальнюють результати, отримані в ході аналізу, та відповідають визначеним позиціям наукової новизни, меті та завданням дисертації. Вони підтверджують обґрунтованість періодизації становлення та розвитку юньнаньської школи живопису, а також надають мистецтвознавчу характеристику «сильному кольоровому живопису» Юньнань. Також висновки узагальнюють розуміння місця школи у контексті розвитку образотворчого мистецтва Китаю 1990-х – 2020-х рр., надаючи подальший розвиток її вивченню.

Дисертаційна робота оформлена відповідно до вимог наказу МОН України від 12 січня 2017 р. № 40 «Про затвердження вимог до оформлення дисертації».

Мова та стиль викладення результатів

Дисертаційна робота написана українською мовою. Враховуючи, що дисертант є китайським дослідником, який перебуває в процесі вивчення української мови, стиль викладу, хоч і має певні особливості синтаксису та лексики, *в цілому відповідає вимогам, які висуваються до кваліфікаційних робіт зазначеного рівня*. Текст дисертації є послідовним, структурно цілісним та змістовно виваженим, що свідчить про глибоке розуміння автором досліджуваної проблематики. Поняттєво-термінологічний апарат є

достатнім і коректним у контексті мистецтвознавчої науки та органічно пов'язаний із проблематикою, винесеною у заголовок. Наявність констатуючої лексики (прямого викладу фактів), на думку опонента, є прийнятною риторичною стратегією, що компенсує мовні складнощі та ефективно передає наукові результати, які відповідають кваліфікаційному рівню здобувача.

Оприлюднення результатів дисертаційної роботи

Наукові результати дисертації висвітлені у трьох наукових публікаціях здобувача у вітчизняних фахових наукових виданнях. Також результати дисертації були апробовані на чотирьох наукових фахових конференціях, доповіді опубліковані у збірниках міжнародних та всеукраїнських науково-теоретичних конференцій. Дві наукові публікації є одноосібними, авторськими, завершеними працями, в яких представлені результати дисертаційного дослідження. Дисертантом дотримано норми академічної доброчесності. Одна наукова публікація у співавторстві із науковим керівником (проф. Є.Котляр) здійснена на ґрунті методологічної співпраці. Усі статті опубліковані у провідних фахових виданнях з мистецтвознавства, охоплюють ключові аспекти теми, зокрема стилістичні особливості школи юннанського живопису, його історичне формування та тематичний репертуар, пов'язаний з традиційним костюмом етнічних меншин.

Характер публікацій свідчить про системну апробацію матеріалу. Крім трьох статей дисертантом представлено чотири тези доповідей на міжнародних наукових конференціях, які відбулися в Україні та за кордоном, які деталізують окремі аспекти дослідження.

Таким чином, наукові результати, викладені в дисертаційній роботі, повністю висвітлені у наукових публікаціях здобувача та відповідають вимогам п. 8-9 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44. Основні наукові положення дисертації оприлюднені у формі, що дозволяє науковій спільноті ознайомитися з результатами дослідження

Недоліки, зауваження, дискусійні питання до дисертаційної роботи.

На думку опонента, дисертація не позбавлена дискусійних моментів. Дозволимо собі висловити з цього приводу декілька міркувань.

1. Якщо ключовою тезою дослідження є синтез Сходу і Заходу, варто поміркувати, як саме, крім загального історіографічного аналізу, слід *розмежувати та ідентифікувати характер впливу європейського модернізму (вираженого у жанрах та пластичній мові олійного живопису) від впливу локальної етнічної естетики, для якої характерні спрощені форми та «сміливі» кольори.* Такий аналіз, на думку опонента, вимагає обговорення специфічних методологічних інструментів для якісного виокремлення цих

двох складників у межах єдиного явища «сильного кольорового живопису» Юньнань.

2. Дисертаційна робота акцентує, що якісні зміни у розвитку юньнанської школи живопису наприкінці 1980-х – на початку 1990-х років нерозривно пов'язані із творчістю Дін Шоугана, Яо Чжунхуа та Юань Юньшеня. На наш погляд, *варто проаналізувати відмінність їхнього індивідуального внеску між собою*. У цьому контексті важливо встановити, чим їхня творчість принципово відрізнялася від мистецьких практик попереднього соцреалістичного етапу, який, по суті, є контражуром цього «якісного стрибка».

3. Враховуючи, що періодизація роботи включає «паризький», «соцреалістичний» та «сучасний» етапи, але при цьому справжній злет і розквіт живопису *чжунцай* відбувся на зламі 1980-х – 1990-х років (тобто вже після завершення «соцреалістичного» етапу), виникає думка, щодо виділення четвертого, окремого етапу. Його можна умовно позначити у рамках нашого обговорення як етап «злету чжунцай / нового реалізму», який міг би більш чітко віддзеркалити сутність якісних змін та забезпечити більш адекватне закріплення регіонального феномену *чжунцай* у загальній історії китайського мистецтва.

4. Робота вдосконалює розуміння феномену *чжунцай* («сильний колір» або сильний кольоровий живопис). На наш погляд, варто обговорити, як саме термін *чжунцай*, що описує художню виразність, співвідноситься і відрізняється від терміну «сильний кольоровий живопис Юньнань», який описує регіональний стилістичний напрямок. Це піднімає питання про можливість їхнього окремого існування в контексті сучасного китайського мистецтва та міркувань щодо можливості естетики *чжунцай* існувати та розвиватися поза межами художньої школи Юньнань.

Вважаю, що висловлені вище міркування є дискусійними і не зменшують загальну наукову новизну та практичну значимість результатів та не впливають на позитивну оцінку дисертаційної роботи.

Висновок про дисертаційну роботу

Вважаю, що дисертаційна робота здобувача ступеня доктор філософії **Чжан Хена** на тему «**Живопис китайських етнічних меншин в Юньнані кінця ХХ – початку ХХІ ст.: жанрово-тематичний репертуар і образно-стилістичні особливості**» виконана на високому науковому рівні, не порушує принципів академічної доброчесності та є закінченим науковим дослідженням, сукупність теоретичних та практичних результатів якого розв'язує наукове завдання, що у *рамках сходознавчий студій та в межах загального розвитку мистецтвознавчого дискурсу в Україні* має значення для галузі знань 02 Культура і мистецтво. Дисертаційна робота за актуальністю, практичною цінністю та науковою новизною повністю відповідає вимогам чинного законодавства України, що передбачені в п. 29 Постанови Кабінету Міністрів «Про затвердження Порядку підготовки здобувачів вищої освіти

ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)» від 23 березня 2016 р. №261 зі змінами, внесеними згідно з Постановами КМ №283 від 03.04.2019 р. та №502 від 19.05.2023 р., а також п. 6 «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого Постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44.

Здобувач Чжан Хен заслуговує на присудження ступеня доктора філософії в галузі знань 02 «Культура і мистецтво» за спеціальністю 023 «Образотворче мистецтво, декоративне мистецтво, реставрація».

Офіційний опонент:

Володимир ТАРАСОВ,
кандидат історичних наук, доцент,
завідувач кафедри фотомистецтва та операторської майстерності
Харківської державної академії культури

«20» листопада 2025 року